

Személyközpontú módszerek alkalmazása a (nyelv)tanárképzésben

© SÁRVÁRI Tünde

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskolája, Alapfokú Művészetoktatási Intézménye, Napközi Otthonos Óvodája, Szeged
sarvari@jgypk.u-szeged.hu

Krumm már 1994-ben hangsúlyozta egy, a tanár(tovább)képzés új útjait elemző tanulmányában, hogy a tanár(tovább)képzésben olyan módszereket, technikákat és munkaformákat kell(ene) alkalmazni, amelyeket a pedagógus későbbi nevelő-oktató munkája során használni fog (vö. Krumm, 1994). Ez a megállapítás felveti a kérdést, milyen módszereket, technikákat és munkaformákat várnak el a 21. század pedagógusaitól?

A Magyarországon jelenleg érvényben lévő tantervek (Nemzeti alaptanterv 2007, 2012, Kerettanterv 2004) a cselekvésorientált, tanulóközpontú, a felfedező tanulást lehetővé tevő módszerek és munkaformák alkalmazását részesítik előnyben. Ha az idegennyelv-oktatásra fókuszálunk, megállapíthatjuk, hogy a kommunikatív módszer sajátosságainak megfelelően olyan tanórákat várnak el a nyelvtanároktól, ahol a tanulók igényei, elvárásai, érdeklődési köre áll a középpontban, a tanulók kooperatív, indirekt munkaformákban, IKT eszközök és tanulási stratégiák alkalmazásával fedezik fel és sajátítják el az új ismereteket, fejlesztik a többi kulcskompetencia mellett idegen nyelvi és interkulturális kompetenciájukat.

A pedagógusképzésben jelenleg részt vevő hallgatók többsége azonban saját bevallása szerint nem ebben a szellemben tanulta az idegen nyelvet, így későbbi nevelő-oktató munkája során nem tud a meglévő tapasztalataiból, élményeiből építkezni. A hiányzó alapokat az alapképzésük keretében kell(ene) biztosítani számukra.

A 21. század iskolájában a hagyományos tanárszerep átalakul. A tanár már nem a tudás letéteményese, hanem a tanulási folyamat moderátoraként vesz részt a tanórán. Ahhoz, hogy a tanárjelöltek megfeleljenek az új kihívásoknak és a képzési és kimeneti követelményekben megfogalmazott tanári kompetenciáik megfelelő mértékben fejlődjenek, legkésőbb a szakmódszertani képzés során fel kell készíteni őket az új pedagógusszerepre.

A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának Német Nemzetiségi Tanszékén a szakmódszertani kurzusoknak négy formája létezik: az előadás, a szeminárium, a szabadon választható speciális szakkollégium és az ún. tanítást kísérő szeminárium. A négy kurzusforma közül az előadás adhat legkevésbé teret a személyközpontú megközelítésnek, vizsgálata a jelen tanulmányban nem releváns, ezért a módszertani szemináriumokon, a speciális kollégiumokon és a tanítást kísérő szemináriumokon alkalmazható személyközpontú módszerekre és technikákra fókuszálunk.

A személyközpontú megközelítés fontosságát elsősorban a humanisztikus pszichológia képviselői hangsúlyozták. Gondoljunk csak Rogersnek a tanulóközpontú oktatásról vallott nézeteire, vagy Combsra, aki a pedagógust mint facilitátort képzelte el. A személyközpontú módszerek alkalmazásának lényege, hogy a diákok és a tanárok azonos értékű, hiteles személyként vannak jelen a közös munkában, a tanulási folyamat pedig többnyire a diákok belső érdeklődésére épül.

A jelen tanulmány célja, egy ebben a szellemben kidolgozott, és több éve sikeresen alkalmazott szakmódszertani képzési modell bemutatása, amely a szakmódszertani kurzus kötelező tartalmi elemeit a mindenkori résztvevők igényeivel ötvözve, személyközpontú módszerek segítségével ismerteti meg a német szakos tanító- és tanárjelöltekkel.

Mint arra Czike (2012:13) is rámutat, a jövő pedagógusát a képzés során egyrészt az újfajta tanulásszervezési módszerekre, másrészt a megváltozott pedagógusszerepre kell felkészíteni. Tanszékünkön a képzés során rendelkezésre álló időben elsősorban az új tanulásszervezési módszerek (kooperatív tanulás, differenciálás, projekt, portfólió-készítés, drámapedagógia), illetve a szociális kompetenciák fejlesztését célzó játékok és gyakorlatok kipróbálására van lehetőség. Tanulmányunkban ezekből a technikákból mutatjuk be azokat, melyek az elmúlt évek tapasztalata szerint mindegyik célcsoportnál eredményesen alkalmazhatónak bizonyultak.

A szakmódszertani kurzusok célja és tartalma

A szakmódszertani szeminárium és a módszertani speciális kollégium célja, hogy a hallgatók

- megismerjék a nyelvvelsajátítás és a nyelvtanítás módszertanának összetevőit,
- képessé váljanak a német nyelven oktatott tantárgyak tanítására,
- megismerkedjenek a tantervi követelményekkel,
- szakmai műveltségük továbbfejlesztése érdekében megismerjék a szakirodalmat, tanulják meg az ott olvasottakat a gyakorlati munkájuk során alkalmazni, adaptálni,
- képesek legyenek saját nevelő-oktató tevékenységük reflektív szemléletére és ezáltal fejlesszék tanári kompetenciáikat.

A szakmódszertani szemináriumokon az alábbi témakörök kerülnek feldolgozásra:

- Nyelvtanulási elméletek és stratégiák
- A pedagógiai folyamat tervezése a tantervi előírások tükrében
- A receptív nyelvi készségek fejlesztése
- Nyelvtanítás a kommunikatív nyelvórán
- Szókincsfejlesztés a nyelvórán
- Az interkulturális kompetencia fejlesztésének lehetőségei
- A kommunikatív nyelvoktatás jellemző gyakorlati típusai
- A produktív nyelvi készségek fejlesztése
- A nyelvi játékok szerepe
- Munkaformák
- Oktatási eszközök a nyelvórán
- A tankönyvek színes világa
- Mérés, értékelés a nyelvórán
- Hibajavítás a nyelvórán

A speciális kollégiumok lehetőséget adnak arra, hogy a választott témakörön belül a mindenkori csoport érdeklődésének és igényének megfelelő szempontokkal foglalkozzunk részletesebben.

A tanítást kísérő szeminárium elsődleges célja, hogy a hallgatók egyéni szakmai gyakorlata során szerzett tapasztalatait problémaközpontúan, elemző jelleggel dolgozza fel.

A kurzusok teljesítésének feltétele az órákon való aktív részvétel, illetve portfólió készítése és bemutatása. A portfólió formai és tartalmi szempontjainak összeállításánál, illetve értékelésének kidolgozásánál Falus Iván és Kimmel Magdolna (2009) portfólióról szóló munkáját vettük alapul. A portfólióról részletesebben a *Készítsünk portfóliót!* részben lesz szó.

Az első szeminárium

Az első szeminárium célja kettős: egyrészt megismerni egymást, másrészt a megfogalmazott elvárások alapján összeállítani a kurzus végleges tematikáját. Ha a kurzus témáit személyközpontúan közelítjük meg, oktatóként is fel kell vállalnunk egy újfajta szerepet. Elsősorban moderátorként, illetve facilitátorként segítjük a hallgatók tanárráválási folyamatát. Ez az újfajta szerep együttműködésre épül, ami az oktató és a hallgatók között kölcsönös elfogadást és őszinteséget igényel. Ezért fontos, hogy az első alkalomtól kezdve bizalmat építsenek ki egymás iránt. Ennek első lépése az ismerkedés.

Ismerkedjünk!

A megismerkedés formája minden esetben a rendelkezésre álló idő és a cél függvénye. Egy-egy módszertani szeminárium két egymást követő órából áll, így összesen 90 perc áll rendelkezésünkre egy-egy téma feldolgozására. Egymás megismeréséhez kezdetben bármely a drámapedagógiából ismert kapcsolatteremtő, ismerkedő játék alkalmazható. Mivel leendő nyelvpedagógusokat képzünk, a játékok kiválasztásánál az is fontos szempont, hogy a hallgatók idegen nyelvi kompetenciája is fejlődjön, ezért leggyakrabban az általunk „*Nomen est omen*”, illetve a „*Mit mesél rólad a kezed?*” névre keresztelt ismerkedő játékokat alkalmazzuk.

A „*Nomen est omen*” játéknál a (kereszt)név betűi lesznek az adott egyénre jellemző tulajdonságok kezdőbetűi. A bemutatkozásnál pedig mindenki megindokolja a választását. Ez a játék fejleszti az önismeretet, a szókincset, a beszédkészséget és a beszédértést is.

A „*Mit mesél rólad a kezed?*” játéknál mindenki lerajzolja a keze körvonalát egy lapra, és az ujjakba a megadott szempontoknak megfelelő információkat írja be saját magáról. Lehetséges kérdések:

- Hol laksz?
- Hány éve tanulsz németül?
- Miért ezt a szakot választottad?
- Melyik az a jó tulajdonságod, amit felajánlász erre a félévre nekünk?
- Melyik az a készséged, ami még szerinted fejlesztést igényel?

A tenyérbe mindenki beleírja azt a nevet, ahogy szeretné, ha a félév során szólítanánk. Ez a játék is az előzőnek megfelelő készségeket fejleszti, és előkészíti a megfelelő csoportdinamika kialakulását. Ez utóbbit erősíti, ha a kezeket felhasználva valamilyen közös képet alkotunk: fát, melynek levelei a kezek, vagy virágot, melynek

a kezek a szirmai. További játékötleket találhatunk a Szklenár Judit (2006) által szerkesztett Szakma módszertár című kötetben, vagy drámapedagógiai játékgyűjteményekben (Kaposi, 2002; Varga, Gönczi & Pintér, 2006; Demeter, 2011).

Tervezzünk!

A következő lépés a kurzus végleges tematikájának kialakítása a mindenkori csoport igényei szerint. Ehhez elkészítjük az *elvárások fáját*. Ennek a gyakorlatnak a célja a közös munkával kapcsolatos elvárások, aggodalmak, illetve a csoportszabályok megfogalmazása. A hallgatók egy-egy kártyára felírják, mit várnak a kurzustól (tartalom, módszer), a többiektől és önmaguktól, illetve mit nem szeretnének. Segítségként az alábbi instrukciókat alkalmazhatjuk: Fogalmazz meg három elvárást, amelynek teljesülése fontos lenne Neked, hogy eredményesnek érezd az eltöltött időt! Fogalmazz meg három dolgot, amit el kellene kerülni!

Az elvárások és az aggodalmak ismertetése történhet plénumban, vagy kooperatív formában is. Ha a kooperatív munkaformát választjuk, beszéljék meg a hallgatók először párban, azután kiscsoportban, milyen elvárásokat fogalmaztak meg, és válasszanak ki hármat-hármat, amiben a csoport egyetért. Ezek lesznek a csoport képzeletbeli elvárások fáján a levelek. A kerülendő dolgok a fa alá kerülnek. Ezután hasonlítsuk össze a „fák leveleit”, közösen csoportosítsuk őket, és ez alapján állítsuk össze az adott félév végleges tematikáját, illetve a kurzusra vonatkozó szabályainkat, egyfajta szerződést kötve. Az egyes órák után nézzük meg, milyen mértékben sikerült tartani magunkat a közös szabályokhoz, mennyiben teljesültek az elvárásaink.

Az első szemináriumon alkalmazott technikák is példák az új tanulásszervezési módszerekre, így indirekt formában már az első alkalomtól kezdve kipróbálhatják a hallgatók azokat a technikákat és módszereket, melyeket a későbbi módszertani előadásokon elméleti síkon ismernek meg.

Dolgozzunk személyközpontúan!

A közösen kialakított tematika témaköreinek feldolgozásánál első lépésként mindig olyan gyakorlatot választok, amely rávezeti a hallgatókat az aktuális témára, motiválja őket, és felszínre hozza a témával kapcsolatos előismereteiket, élményeiket. A választott módszer lehet

- az ún. *ötletroham (brainstorming)*, amely mint a neve is mutatja a csoporton belüli ötletgyűjtést szolgálja, amikor különösebb megkötés nélkül, mindenki elmondhatja gondolatát, véleményét,
- egy *asszociációs játék* (Pl.: Milyen állatra hasonlít szerinted a német nyelvtan?),
- egy *rejtvény* (kép-, vagy keresztrejtvény, melynek megoldása az adott téma),
- egy *fantáziautazás*, aminek során ismét átélhetnek egy, az adott témával kapcsolatos korábbi élményt, vagy
- az ún. *ablakmódszer*, amikor egy A3-as lapot négyfős csoport esetén 4+1 részre osztunk, az egyes részeket megszámozzuk, a középső rész üresen marad. A megfelelő számmal jelzett részbe jegyzi fel a csoport azt a véleményt, tulajdonságot, dolgot, ténytet, amit 1, 2, 3, illetve 4 csoporttag gondol. A középső részbe a konszenzussal hozott csoportvélemény kerül.

A csoport létszámától függően az új téma feldolgozása gyakran pár- vagy csoportmunkában történik. A munka előkészítésénél a hallgatók különböző csoportalakítási technikákat ismerhetnek meg, illetve kipróbálhatják a kooperatív tanulásnál alkalmazott ún. társas szerepeket: jegyző, időfelelős, feladatmester, stb. (vö. Kagan, 2004).

Az alábbi táblázatban foglaltuk össze, melyik célt milyen módszerek alkalmazásával lehet hatékonyan megvalósítani a szakmódszertani szemináriumokon. Az első oszlopban a téma, a másodikban az ezzel kapcsolatos célok, a harmadikban pedig az alkalmazott módszerek olvashatók:

Témakör	Célok	Módszerek
Nyelvtanulási elmé- letek és stratégiák	Saját tanulótípus megismerése	Tanulótípus teszt
	Tanulási stratégiák megismerése	Kettős kör
A pedagógiai folyamat tervezése a tantervi előírások tükrében	A Nemzeti alaptanterv és a Kerettanterv Élő idegen nyelvre vonatkozó előírásainak megismerése	Szakértői mozaik
A receptív nyelvi készségek fejlesztése	A szövegértést fejlesztő feladattípusok megismerése	Dokumentumelemzés Fordított szakértői mozaik
Nyelvtanítás a kommunikatív nyelvórán	Az SOS módszer megismerése, gyakorlati alkalmazása	„Schülermütze-Lehrerhut”
	A vizualizálás lehetőségeinek megismerése	Dokumentumelemzés Szóforgó
Szókincsfejlesztés a nyelvórán	Szemantizálási technikák megismerése, gyakorlati alkalmazása	Gondolkozz – beszéld meg párban – oszd meg!
	Mnemotechnikák megismerése	„Schülermütze-Lehrerhut”
	Szókincsfejlesztő gyakorlattípusok megismerése	Dokumentumelemzés Szóforgó
Az interkulturális kompetencia fejlesztésének lehetőségei	Az országismereti témák megjelenítési formáinak vizsgálata	Dokumentumelemzés Szóforgó
	Országismereti projektervek készítése	Fordított szakértői mozaik
A produktív nyelvi készségek fejlesztése	A beszédkészséget fejlesztő feladattípusok megismerése	Szakértői mozaik; Beszédkészség- és szókincsfejlesztő drámajátékok
	Az íráskészséget fejlesztő feladattípusok megismerése	Szakértői mozaik
	A kreatív írás néhány formájának megismerése	„Schülermütze-Lehrerhut”
A nyelvi játékok szerepe	Játékgyűjtemények megismerése	Egy megy, három marad / Vásár
Munkaformák	A csoportmunka fázisainak tudatosítása	Ablakmódszer
Oktatási eszközök a nyelvórán	Oktatási segédanyagok megismerése, készítése	Fordított szakértői mozaik
A tankönyvek színes világa	Tankönyvelemzés adott szempontok alapján	Egy megy, három marad / Vásár
Mérés, értékelés a nyelvórán	Tesztfeladat-típusok megismerése	Forgószínpad
Hibajavítás a nyelvórán	Hibafajták azonosítása, javítása	Gondolkozz – beszéld meg párban – oszd meg!

A táblázat alapján megállapítható, hogy a kurzusokon az új tanulásszervezési eljárások közül leggyakrabban a kooperatív technikákkal (szakértői mozaik, szóforgó, stb.) dolgozunk, mert véleményünk szerint ezek a technikák teszik leginkább lehetővé az idegen nyelvi kompetencia mellett a szociális kompetenciák fejlődését, amire nyelvórán is nagy hangsúlyt fektetünk, illetve ezek a technikák nagy transzferhatással bírnak, így bármely tantárgy esetén sikerrel alkalmazhatók.

Másik „kedvencünk” a „Schülermütze-Lehrerhut”, azaz a „diáksapka – tanári kalap” módszer. A hallgatók „diáksapkában” részt vesznek egy-egy tanórai szituáció szimulációjában, majd a „tanári kalapra” cserélve a „diáksapkát” reflektálnak a történetekre, azaz elemzik az órát/órarészletet (Mit láttunk? Mi volt a téma? Mi volt a cél? Mennyire sikerült megvalósítani a célt? Vajon miért ezt a technikát választotta a tanár? Mi tetszett? Mit csinálnál másképp?). Ezt kezdetben az akvárium-módszerrel ötvözve alkalmazzuk, amikor néhányan megfigyelőként vesznek részt a gyakorlatban, mert amíg a hallgatóknak nincs elég tapasztalatuk a reflektálásban, könnyebb egyszerre csak egy szerepre koncentrálniuk.

A „learning by doing” elvet követve a hallgatók „saját bőrükön” tapasztalhatják meg az új tanulásszervezési eljárásokat, azok előnyeivel és buktatóival együtt.

A speciális szemináriumokon elsősorban a választott témakörökhöz készítünk csoportmunkában tervezetek, amelyeket azután a „Schülermütze-Lehrerhut” technikát alkalmazva ki is próbálunk, illetve elemzünk.

A tanítást kísérő szemináriumokon a hallgatók egyéni szakmai gyakorlata során szerzett tapasztalataikat beszéljük meg, előkészítve ezzel a képzésüket lezáró tanári portfólió összeállítását. Mivel a tanári portfólióban a képzési és kimeneti követelményekben meghatározott kompetenciákban történt tanári fejlődést kell bemutatni és dokumentumokkal alátámasztani, ezen a szemináriumon először a képzési és kimeneti követelményben meghatározott tanári kompetenciákat tekintjük át és a már ismert szakértői mozaik módszert alkalmazva összegyűjtjük, hogyan lehet az egyes kompetenciák fejlődését dokumentálni.

Készítsünk portfóliót!

Mint arra már a tanulmány elején utaltunk, a kurzus teljesítésének feltétele egy portfólió készítése és bemutatása. A félév során a hallgatók egy ún. munkaportfóliót, képzéskövető portfóliót állítanak össze, melyből a kurzus végén kiválasztják azokat a dokumentumokat, amelyek véleményük szerint a leghitelesebben tükrözik a szakmódszertan kurzuson megszerzett kompetenciáikat.

A portfólió dokumentumokon kívül egy esszéből áll, melynek nyelve minden esetben német. Az esszében összegzi, elemzi és értékeli a hallgató tapasztalatait, szakmai fejlődését. Az esszé lezárásaként arra kérjük a hallgatókat, hogy törekedjenek néhány önreflektív gondolat megfogalmazására.

A portfólió értékelése egy négyfokú skálán (0-3 pont) az alábbi szempontok alapján történik:

- forma
- nyelvi megformáltság
- gondolati mélység
- hitelesség
- reflexió és önértékelés.

A munka-, illetve a félévek végén bemutatandó kompetenciafejlesztési portfólió elkészítése elősegíti a képzés zárásaként beadandó tanári portfólió összeállítását.

Az utolsó szeminárium

Az utolsó szeminárium célja a közös munka értékelése, amelyhez különböző feedback-technikákat alkalmazhatunk. Első lépéseként hasznos egy fantáziautazással „visszautazunk a múltba”, azaz a félév elejére. Végiggondoljuk, milyen témákat, hogyan dolgoztunk fel, mi jut róla az eszünkbe. Ha visszaértünk a jelenbe, megvizsgáljuk a közös munka elején elkészült „dokumentumainkat”: az elvárások fáját és a csoportszabályainkat. Mi vált valóra? Mi változott? Milyen okokra vezethető ez vissza?

A közös munka lezárásaként megbeszélhetjük, ki mit visz magával erről a kurzusról, vagy csoportmunkában elkészíthetjük az adott kurzus ABC-jét, amikor az ábécé minden betűjéhez keresünk egy-egy, a kurzusra jellemző tevékenységet, jelzőt, szót. A csoportok a szóforgó módszert alkalmazva ismertetik saját ábécéjüket a többiekkel.

Összegzés

A jelen tanulmány célja az volt, hogy bemutasson egy lehetséges utat a módszertani témák személyközpontú megközelítésére a (nyelv)tanárképzésben. Tapasztalataink elsősorban a nyelvtanárképzés területére korlátozódnak, de véleményünk szerint az ismertetett modell bármely egyéb tanárszak esetén is sikerrel alkalmazható, ha az oktató képes elfogadni az új pedagógusszerepet.

A szemesztervégi kiértékelések, a bemutatott portfóliók és a tanítást kísérő szemináriumok megbeszélései egyértelműen bizonyítják a módszer hatékonyságát, és a modell filozófiáját adó Konfuciusz-idézet örök igazságát: *„Mondd el és elfelejtem; mutasd meg és megjegyzem; engedd, hogy csináljam és megértem.”*

A mentorokkal történt megbeszélések is azt igazolják, hogy a hallgatók egyre biztosabban merik alkalmazni saját tanítási óráikon is az új tanulásszervezési eljárásokat és törekszenek arra, hogy megfeleljenek a 21. század pedagógusszerepének.

Irodalomjegyzék

- CZIKE Bernadett (2012): *Saját élményű pedagógusképzés*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- DEMETER LÁZÁR Katalin (2011): *Játszó társ 2. Kreativitásfejlesztés drámajátékokkal, történetekkel, beszéddel, logikai gondolkodással tizenéveseknek*. Szentendre: Geobook.
- FALUS Iván - KIMMEL Magdolna (2009): *A portfólió*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- KAGAN, Spencer (2004): *Kooperatív tanulás*. Budapest: Önkonet.
- KAPOSI László (szerk.) (2002): *Játékkönyv*. Színházi füzetek IV. Budapest: Kerekasztal Színházi Nevelési Központ Marczibányi Téri Művelődési Központ.
- KRUMM, Hans-Jürgen (1994): *Neue Wege in der Deutschlehrausbildung. Fremdsprache Deutsch. Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts*. 6-11.
- SZKLENÁR Judit (szerk.) (2006): *Szakma módszertár*. Szakiskolai Fejlesztési program II. Budapest: Nemzeti Fejlesztési Intézet.
- VARGA Irén, GÖNCZI Károly & PINTÉR István (2006): *Önismereti játékok gyűjteménye*. Debrecen: Pedellus Tankönyvkiadó Kft.